

ביקורת ספרים

דן אוריין, **תאטרון בחברה**, האוניברסיטה הפתוחה, רעננה, 2008, 504 עמ'

של מציאות, יכולות לעורר בקהל התייחסות אל הדמויות הבידיוניות כאל דמויות של ממש ואל הבעיות המוצגות כחלק מדיון ציבורי בן הזמן, שבו הצופים משתתפים בחייהם שמחוץ לתאטרון. כמה מהצגות כאלה, שאוריין מכנה 'תיעודיות', לקוחות ישירות מהמציאות הפוליטית או מושפעות ממנה ומוצגות במשחק ריאליסטי, ולפיכך הן יכולות להיתפס על ידי הקהל יותר ריאליסטיות מבידיוניות, ובכלל זה החומרים הבידיוניים שבהן, תופעה הרווחת במיוחד במערבות הצופים בדרמה טלוויזיונית-מציאותית.

אוריין עוקב אחרי שינויים בהקשר החברתי והשפעתו על ההצגות המוצגות ועל התקבלותן, שינויים שהוא מתאר במונח 'מבנה הרגש'. הוא מבין את התקבלותה הנלהבת של ההצגה **איש חסיד היה** מאת דן אלמגר 'על רקע השינוי שחל אחרי מלחמת ששת הימים בהתייחסותם של יהודים-ישראלים למרכיב היהודי שבזהותם' (עמ' 72), שינוי במבנה הרגש של החברה.

ספרו החדש של דן אוריין, חוקר מרכזי וחשוב של התאטרון העברי והישראלי, מסכם את מחקריו בתחום שהקדיש לו את מרבית פרסומיו, והמתואר היטב בכותרת הספר: תאטרון וחברה. אוריין חוקר במיוחד את הזיקה שבין הצגות התאטרון להקשר החברתי, לא רק מבחינת התכנים אלא גם מצד ההתקבלות של ההצגה והשפעתה החברתית. הוא מקורי מאוד בנושאי המחקר החברתיים, שלא רבו במחקר התאטרון העברי והישראלי העבודות הבוחנות אותם, ופרסם מחקרים נרחבים בשאלות כמו גילום דמות הערבי בתאטרון העברי, הדת והשסע בין הדתיים והחילונים והבעיה העדתית. מן המחקרים האלה צמח הספר שלפנינו לכדי ראייה כוללת של הנושא, ראייה היפה, בעיני אוריין, גם לאמנויות שהוא מכנה 'אחיות' לאמנות התאטרון, כמו הסיפורת, הקולנוע והטלוויזיה.

לעיון ביחסי תאטרון וחברה פנים רבות. הצגות העוסקות בקירבה יתרה בנעשה, מעין תיאור עיתונאי כביכול של בעיה או

במשך השנים וכיצד נתפס והתקבל על ידי היוצרים והקהל - כמעט כל העיבודים והתרגומים לעברית 'ייהדו' את **טרטיף** והוא הפך לציג של היהדות הדתית השמרנית, ציג של הממסד הדתי, אמצעי לניגוח של חילונים בדתיים.

אוריין דן ברפרטואר, בתאטרונים ובקבוצות המציגים הצגות, ביחסי הגומלין והמתייחויות שבין תאטרוני המרכז וקבוצות השוליים. הוא מקדיש פרק מיוחד להתקבלות ההצגות, לגורמים המשפיעים על ההתקבלות ועל שינויים בהתקבלותה של אותה ההצגה בתקופות שונות. אוריין מדגים את השינוי בהתקבלות בחוויה אישית שלו. הוא צפה בהצגה **גן הדובדבנים** (ב'הבימה', 1988), לאחר שמונה על ידי הקיבוץ שבו הוא חבר למזכיר בתקופה כלכלית חמורה, במציאות חדשה קשה ומתסכלת. אוריין כותב בפתיחה לספרו: 'הפגישה עם המחזה שאותו הכרתי היטב וכבר צפיתי לפני כן בכמה מגרסאות הבמה שלו, הייתה שונה מכל חוויותי הקודמות בתאטרון. הפעם הרגשתי שותף למשבר השינוי שעובר על דמויותיו של צ'כוב שאחזתם נמכרת. רוב דמויות ההצגה התחלפו בדמויני בחברים וחברות בקיבוץ, שאותם ואת בעיותיהם פגשתי אז לעתים מזומנות' (עמ' 9). אין פלא אפוא שאחרית הדבר של הספר מוקדשת לגן הדובדבנים וגלגליו בשנים 1994-2006.

דבורה גילולה

סוג אחר של זיקה בין חברה לתאטרון ניכר במחזות שזכו להצגה 'מגיירת'. **באב הבית** של הרולד פינטר, שהוצג בחיפה (2002), מיקם הבמאי אילן תורן את הדמויות האנגליות בחיפה התחתית. היו גם הצגות אחרות שהועברו מתקופה לתקופה וממקום למקום כדי שהמסר שלהן יהיה חד יותר ומשמעותי לקהל הישראלי. קרה גם ההפך: ההצגה **משחקים בחצר האחורית** זכתה להצלחה בארצות רבות - בלגיה, גרמניה, בריטניה ועוד - ו'תורגמה' בארצות האלה לתרבות הנוער המקומית ולבעיותיה.

החלק העיקרי של הספר מוקדש לניתוח מחזות והצגות מההיבט החברתי, כמו למשל התחקות אחרי דמויות כציגות של קבוצות בחברה שהיחס אליהן בתאטרון משתנה כאשר משתנה היחס של החברה אליהן (עיצוב דמויות נשים, למשל). הדוגמאות שאוריין מביא בספרו לקוחות ברובן ממחזות והצגות שהוצגו בעברית מתחילתו של התאטרון בארץ-ישראל עד תחילת המאה ה-12.

התקופה שבה הוצגה ההצגה משפיעה על התקבלותה, שינויים ב'מבנה הרגש' שהוא תלוי תקופה משפיעים על הרפרטואר, על סוגי המחזות הנבחרים להצגה, אך גם על דרך הבימוי והמשחק. אוריין עוקב אחרי השינויים האלה בדיון נרחב בגרסאות הרבות שזכה להן מחזהו של מולייר **טרטיף**, כיצד עובד-תורגם לעברית וליידיש